

УДК 349.2:331.105

В. В. Яцишин*аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»***НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У СФЕРІ ПРАЦІ**

Принципи соціального діалогу є саме тими основоположними засадами, на яких базується соціальний діалог у сфері праці. У вітчизняній юридичній літературі досить мало уваги приділено дослідженню принципів соціального діалогу у сфері праці, їх правової природи та значення для розвитку інституту соціального діалогу. Принципи соціального діалогу закріплені як у міжнародних актах, так і в актах національного законодавства України. Проте зазначені принципи закріплені у різних актах, тому між ними існують відмінності, які в свою чергу можуть спричинити неоднакове та неточне розуміння інституту соціального діалогу у сфері праці. Тому така еkleктичність нормативного закріплення принципів соціального діалогу, на яких базується весь інститут соціального діалогу, є нагальною проблемою не лише теоретичного, а й практичного спрямування.

Дослідженню проблеми принципів соціального діалогу у сфері праці присвячені наукові праці таких вітчизняних учених, як: В.В. Жернаков, В.В. Лазор, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, М.В. Сорочишин, Г.А. Трунова, О.А. Трюхан, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та інших.

Принципи соціального діалогу у сфері праці ще не були предметом спеціального комплексного дослідження в науці трудового права.

Метою статті є дослідження нормативного закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці у міжнародно-правових актах, актах національного законодавства, законодавства окремих зарубіжних країн, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в цій частині.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства і держави все гостріше назрівають соціально-політичні проблеми та протиріччя, результатом яких є зростання соціальної напруженості та нерівності у суспільстві.

У вітчизняній юридичній літературі, на відміну від вітчизняного законодавства, визначено поняття принципів соціального діалогу. Принципи соціального діалогу розглядаються як основоположні ідеї, вихідні положення, на яких базується соціальний діалог [10].

Закріплення принципів соціального діалогу в міжнародних актах не є новим явищем. Так, принципи соціального діалогу вживаються та закріплюються у таких міжнародних актах: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні пра-

ва 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Декларація МОП про основоположні принципи і права у сфері праці 1998 р., Конвенція МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію 1948 р., Конвенція МОП № 98 про застосування принципів права на організацію та на ведення колективних переговорів 1949 р., Конвенція МОП № 135 про представників працівників 1951 р., Конвенція МОП № 144 про тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм 1976 р., Конвенція МОП № 154 про сприяння колективним переговорам 1981 р., Рекомендація МОП № 91 про колективні договори 1951 р., Рекомендація МОП № 92 про добровільне примирення і арбітраж 1951 р., Рекомендація МОП № 94 про співробітництво на рівні підприємства 1952 р., Рекомендація МОП № 113 про співробітництво у галузевому і у національному масштабах 1960 р., Європейська соціальна хартія 1961 р., Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р., Хартія основних соціальних прав трудящих 1989 р., Хартія основних прав Європейського союзу 2000 р. та інші.

Так, наприклад, відповідно до усталеної практики, Міжнародна організація праці виокремлює лише три головних принципи, на яких повинен ґрунтуватися соціальний діалог. Ці принципи, проголошені Міжнародною організацією праці, мають універсальний, всесвітній характер [5]. Це принцип справедливості, принцип врахування «ланцюгової реакції», принцип паритету.

В міжнародних актах закріплено такі принципи: принцип свободи об'єднання; принцип захисту прав профспілок та інших представницьких організацій; принцип біпартизму; принцип трипартизму; принцип забезпечення права на колективні переговори; принцип добровільного прийняття зобов'язань; принцип обов'язковості та належного виконання колективних договорів, які укладаються в результаті колективних переговорів та інші.

Важливе значення у нормативному закріпленні принципів соціального діалогу в сфері праці на рівні Ради Європи має Європейська соціальна хартія (переглянута). Хоча в Європейській соціальній хартії (переглянута) прямо і не закріплено повний перелік принципів соціального діалогу в сфері праці, проте у статті 6 «Право на укладання колективних договорів» встановлено, що з метою забезпечення ефективного здійснення права

на укладення колективних договорів, Сторони зобов'язуються: 1) сприяти проведенню спільних консультацій між працівниками та роботодавцями; 2) сприяти, у разі необхідності і доцільності, створенню механізму переговорів на добровільній основі між роботодавцями або організаціями роботодавців та організаціями працівників з метою регулювання умов праці за допомогою колективних договорів; 3) сприяти створенню та використанню належного механізму примирення та добровільного арбітражу для вирішення трудових спорів; а також визнають: право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть випливати з раніше укладених колективних договорів [1, ст. 6].

Такі зобов'язання сторін, що підписали Європейську соціальну хартію (переглянута) встановлюють обов'язок для держав гарантувати та сприяти соціальному діалогу з урахуванням міжнародно встановлених та визнаних принципів і засад.

Для визначення найбільш доцільного і повного закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці необхідно звернутися до позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн.

Стаття 353 Трудового кодексу Республіки Білорусь присвячена основним принципам соціального партнерства, якими є наступні 8 принципів: рівноправності сторін; додержання норм законодавства; повноважність прийняття зобов'язань; добровільність прийняття зобов'язань; врахування реальних можливостей прийняття реальних зобов'язань; обов'язковість виконання домовленостей і відповідальність за прийняття зобов'язань; відмова від односторонніх дій, що порушують домовленості; взаємне інформування сторін переговорів про зміни ситуації [9, ст. 353].

Статтею 17 Трудового кодексу Республіки Молдова «Основні принципи соціального партнерства» визначено 15 наступних принципів соціального партнерства: законність; рівноправність сторін; паритет представництва сторін; повноважність представників сторін; зацікавленість сторін в участі у договірних відносинах; додержання сторонами норм діючого законодавства; взаємна довіра між сторонами; оцінка реальних можливостей виконання зобов'язань, що взяті на себе сторонами; пріоритетність методів примирення і процедур і зобов'язань, взаємних консультацій сторін з питань праці і соціальної політики; відмова від односторонніх дій, що порушують домовленості (колективні трудові договори і колективні угоди) і взаємне інформування про зміни ситуації; прийняття рішень і здійснення дій в рамках погоджених сторонами правил та процедур; обов'язковість виконання колективних трудових договорів, колективних угод та інших домовленостей; контроль за виконанням колективних трудових дого-

ворів і колективних угод; відповідальність сторін за невиконання взятих на себе зобов'язань; створення державою сприятливих умов для розвитку соціального партнерства [8, ст. 17].

Статтею 40 Трудового кодексу Литовської Республіки визначено поняття та принципи соціального партнерства та встановлено 7 наступних принципів соціального партнерства: вільних колективних переговорів; добровільності та самостійності під час прийняття зв'язуючих сторони зобов'язань; непорушності діючої правової системи; реального виконання зобов'язань; надання об'єктивної інформації; взаємного контролю та відповідальності; рівноправності сторін, доброзичливості і поваги до законних інтересів один одного [7, ст. 40].

Деяко відмінним є закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці у Трудовому кодексі Грузії, в якому визначено компетенцію та перелік повноважень Трьохсторонньої комісії з соціального партнерства. Так, статтею 52-2 Трудового кодексу Грузії передбачено наступні принципи у діяльності Трьохсторонньої комісії з соціального партнерства: рівноправність і незалежність сторін; повага до інтересів соціальних партнерів; координація і відповідальність; інформативність; виконання зобов'язань, трипартизм, консенсус [6, ст. 52-2].

Таким чином, проаналізувавши нормативне закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці на прикладі законодавства Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Литовської Республіки та Грузії можна дійти висновку про те, що незважаючи на окремі відмінності у назвах принципів соціального діалогу та їх переліку, саме закріплення принципів соціального діалогу як фундаменту соціального діалогу здійснено на рівні трудового кодексу – основного законодавчого акту, що регулює трудові відносини у кожній із держав.

З метою регулювання соціального діалогу в нашій державі, визначення його правових основ, було прийнято Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 року, у статті 3 якого закріплено основні принципи соціального діалогу в сфері праці. Закріплення у вітчизняному законодавстві основних принципів соціального діалогу у сфері праці має важливе значення, адже принципи як основоположні засади є основою функціонування і розвитку соціального діалогу в державі.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про соціальний діалог», в Україні основними принципами соціального діалогу у сфері праці є: законність та верховенство права; репрезентативність і правомочність сторін та їх представників; незалежність та рівноправність сторін; конструктивність та взаємодія; добровільність та прийняття реальних зобов'язань; взаємна повага та пошук компромісних рішень; обов'язковість розгляду пропозицій сторін; пріоритет узгоджувальних процедур; відкритість та гласність; обов'язковість дотримання досягну-

тих домовленостей; відповідальність за виконання прийнятих зобов'язань [3, ст. 3].

Проте до 2010 року і на даний час в Кодексі законів про працю України не міститься жодних норм, що регламентують відносини соціального діалогу, в тому числі норми про принципи соціального діалогу.

У проекті Трудового кодексу України підготовленого до другого читання статтею 335 Книги шостої визначено лише поняття соціального діалогу та надано посилання на те, що соціальний діалог в Україні здійснюється у порядку, встановленому законом [4, ст. 335].

Таким чином, Україна є єдиною з держав, законодавство яких порівнювалось у цій статті, нормативно закріпила соціальний діалог та принципи, на яких він базується, не у Кодексі законів про працю України, а в окремому Законі.

Що стосується законодавчого закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці, то, враховуючи досвід таких країн, як Республіка Білорусь, Республіка Молдова, Литовська Республіка та Грузія, вбачається необхідним доповнити чинний Кодекс законів про працю України, проект Трудового кодексу України відповідними нормами. Закріплення правових основ соціального діалогу в основних законодавчих актах є необхідним і доцільним, оскільки інститут соціального діалогу є складовою системи трудового права України, а відповідні нормативно-правові акти входять до системи трудового законодавства України.

Принципи соціального діалогу у сфері праці закріплені як у міжнародних актах, так і в національному законодавстві. Існують певні розбіжності щодо переліку принципів, які визначаються на міжнародному рівні та на національному рівні, проте такі розбіжності в цілому не впливають на існування такого інституту, як соціальний діалог у сфері праці в окремих державах.

Доцільно доповнити перелік основних принципів соціального діалогу в сфері праці, що закріплені у законодавстві України принципом оцінки реальних можливостей виконання зобов'язань, що взяті на себе сторонами.

Література

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. Відомості Верховної Ради України від 21.12.2007 2007 р., № 51, С. 2096.
2. Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України, 2011. № 28. Ст. 255.

4. Проект Трудового кодексу України до другого читання 24.07.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

5. Мандрика Н. Соціальне партнерство: його суть та основні принципи. Бюлетень Національної служби посередництва і примирення. 2008. № 1–2. С.34.

6. Трудовий кодекс Грузії від 17.12.2010 р. URL: режим доступу <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1155567?impose=parallelRu&fullscreen=1>.

7. Трудовий кодекс Литовської Республіки від 16.04.2002 р. URL: <http://www.parliament.am/library/ashxatanqayinorensqreger/litva.pdf>.

8. Трудовий кодекс Республіки Молдова від 28.03.20013 р. URL: <http://lex.justice.md/ru/326757/>.

9. Трудовой Кодекс Республики Беларусь от 26.07.1999 г. URL: <http://трудовай-кодекс.бел>.

10. Чанишева Г. Основні принципи соціального діалогу у сфері праці Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_1_12.

Анотація

Яцишин В. В. Нормативне закріплення принципів соціального діалогу у сфері праці. – Стаття.

Стаття присвячена нормативному закріпленню принципів соціального діалогу в сфері праці у міжнародних актах та актах національного законодавства. Здійснюється порівняльно-правовий аналіз закріплення принципів соціального діалогу у сфері праці за законодавством України та законодавством окремих зарубіжних держав.

Ключові слова: соціальний діалог, принципи соціального діалогу в сфері праці, нормативне закріплення принципів.

Аннотация

Яцишин В. В. Нормативное закрепление принципов социального диалога в сфере труда. – Статья.

Статья посвящена нормативному закреплению принципов социального диалога в сфере труда в международных актах и актах национального законодательства. Осуществлен сравнительно-правовой анализ закрепления принципов социального диалога в сфере труда в законодательстве Украины и законодательстве отдельных зарубежных государств.

Ключевые слова: социальный диалог, принципы социального диалога в сфере труда, нормативное закрепление принципов.

Summary

Yatsyshyn V. V. Regulatory consolidation of the principles of social dialogue in the field of labor. – Article.

The article is devoted to the normative fixing of the principles of social dialogue in the field of labor in international acts and acts of national legislation. A comparative legal analysis was conducted to fix the principles of social dialogue in the field of labor in accordance with the legislation of Ukraine and legislation of some foreign countries.

Key words: social dialogue, principles social dialogue in the field of labor, normative fixing of principles.